

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА: ДОСВІД НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ СПІВПРАЦІ ДВНЗ «ХДАУ» НА ШЛЯХУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Шахман І.О.

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»
вул. Стрітенська 23, 73000, м. Херсон
shakhman.i.a@gmail.com

Висвітлено досвід науково-освітньої співпраці фахівців ДВНЗ «ХДАУ» в напрямі зміцнення спроможності майбутніх поколінь на шляху забезпечення сталого розвитку держави. *Ключові слова:* сталий розвиток, екологічна освіта, науково-освітня співпраця.

Экологическое образование: опыт научно-образовательного сотрудничества ГВУЗ «ХГАУ» на пути устойчивого развития. Шахман И.А. Освещён опыт научно-образовательного сотрудничества специалистов ГВУЗ «ХГАУ» в направлении укрепления способности будущих поколений на пути обеспечения устойчивого развития государства. *Ключевые слова:* устойчивое развитие, экологическое образование, научно-образовательное сотрудничество.

Ecological education: the experience of scientific and educational cooperation of the DVNZ “KHDAU” on the path of sustainable development. Shakhman I.A. The experience of scientific and educational cooperation of the specialists of the DVNZ “KHDAU” in the direction of strengthening the ability of future generations on the path of sustainable development of the state is highlighted. *Key words:* sustainable development, environmental education, scientific and educational cooperation.

Постановка проблеми. Організація освітньої та просвітницької діяльності з питань сталого розвитку визнана необхідною в «Комплексній програмі реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на всесвітньому самміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки», яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів № 634 від 26 квітня 2003 р. Оскільки одним із компонентів сталого розвитку є охорона навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки, невід’ємним елементом освіти в цій галузі має бути екологічна освіта.

Актуальність дослідження. Екологічна освіта – безперервний процес виховання, навчання, самоосвіти і розвитку особистості, спрямований на формування норм моральної поведінки людей, їхніх обов’язків і відповідальності стосовно довкілля, а також одержання спеціальних знань і практичних навичок у справі охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування та екологічної безпеки. Усвідомлюючи складність і масштабність цілей у сфері охорони довкілля, науковці заявляють про принципову можливість їх досягнення та визнають, що відповідь людства на глобальні загрози природного і техногенного характеру поки не відповідає темпу збільшення екологічних проблем.

Зв’язок із важливими науковими та практичними завданнями. Ключовим фактором ефективності механізмів розв’язання екологічних проблем є відкрите та публічне обговорення стратегічних і програмних документів у сфері екологічної політики із залученням представників усіх секторів

суспільства, що можливе лише за наявності певного рівня знань про явища і процеси, що відбуваються в природі, економіці та суспільстві, а також від ефективних заходів із раціонального використання й охорони природних ресурсів. Вхідження української освіти в європейський освітній простір потребує реформування всіх її ланок, починаючи з дитячого садка до набуття вищої освіти та професійної екологічної освіти. Основні підходи до організації екологічної освіти закладено в Національній доктрині розвитку освіти [1], Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. [2], Проекті концепції розвитку освіти в Україні на період 2015–2025 рр. [3].

Аналіз останніх досліджень. Екологічна освіта спрямована на формування єдиної життєвої, світоглядної, наукової, культурної та професійної компетентності учнів, що забезпечить їх подальше самовдосконалення та самореалізацію. Науковцями доведено, що зміст сучасної шкільної освіти не повністю адаптований до майбутніх потреб збалансованого розвитку суспільства. Проблема змісту екологічної освіти необхідно вирішувати на державному рівні із залученням широкого кола науковців і фахівців-практиків. Означені зміни потребують нових підходів при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних і керівних кадрів.

Теоретичні та методологічні аспекти компетентнісного підходу до освітніх процесів ґрунтовно розкрито у дослідженнях вітчизняних вчених О. Овчарук [4], А. Хуторського [5], В. Ягупова [6] та ін. Дослідженням питань професійної підготовки

екологів у закладах вищої освіти присвячені праці О. Заболоцької [7].

Згідно з державними вимогами, фахівець з екології має бути професіоналом широкого профілю, об'єктом діяльності якого є навколишнє середовище і його компоненти [8]. Він має бути обізнаним із питань гуманітарної та соціально-економічної спрямованості, володіти базовим об'ємом знань із фізики, хімії, біології, вищої математики та обчислювальної техніки, мати необхідні знання з природничих наук (геологія, метеорологія, гідрологія та інші) та досконало володіти умінням використовувати знання з професійних дисциплін (моніторинг навколишнього середовища, екологічне право, економіка природокористування, заповідна справа, нормування антропогенного навантаження на природне середовище тощо). Саме тому, вкрай необхідно, екологічну освіту починати зі шкільних років, поступово формуючи компетентного фахівця з екології.

Масові форми роботи забезпечують вчасне інформування освітян про перспективи екологічної освіти, спонукають їх до творчої діяльності. Але ці окремі заходи набуватимуть більшої ефективності, якщо будуть підпорядковані загальній регіональній стратегії екологічного навчання, яка як стратегія локальних змін (на рівні навчального закладу) буде гнучку систему екологічної освіти за принципом мобільності та стратегію системних змін на рівні освітніх округів міст, районів, сутнісний зміст якої полягає в реалізації інноваційних ідей екологічного навчання шляхом комплексного вирішення науково-методичних, кадрових, фінансових проблем.

Методологічне значення. Поширення досвіду співпраці щодо обміну знаннями і практикою шляхом навчання майбутніх спеціалістів екологів, участі в заходах, націлених на зміцнення зв'язків між наукою та освітою в інтересах сталого розвитку держави на всіх рівнях, є важливим аспектом сьогодення.

Виклад основного матеріалу. ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет» у 2011 р. підписав Меморандум про розуміння за Програмою Розвитку ООН. Загальною ціллю співпраці було зміцнення регіональної спроможності та бази знань для підтримки самоврядування на шляху сталого розвитку – моделі економічного зростання, в якій використання природних ресурсів направлено на задоволення потреб сучасного і майбутнього поколінь людського суспільства при обов'язковому збереженні якісного навколишнього середовища. У програмі співпраці функціонування суспільства розглядається як гармонійне поєднання трьох взаємопов'язаних складників: економічного, соціального та екологічного. Отже, розвиток одного зі складників без врахування стану інших не може вважатися цілісним.

Результатом семирічної співпраці є включення навчальної дисципліни «Стратегія сталого розвитку» до навчального плану спеціальності

«Екологія» освітнього рівня «Магістр». Її навчальна програма містить лекційний курс, семінарсько-практичні заняття, виїзні заняття та самостійну роботу з тематикою сталого розвитку суспільства, а саме шляхів вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Розглядається людський розвиток як головний чинник і показник успішного розвитку суспільства, науковий, освітній показники та Україна в контексті переходу на засади сталого розвитку. Студентам надається інформація з питань історії формування концепцій сталого розвитку, причин виникнення ідей сталого розвитку, розкривається його сутність, надаються основні поняття та визначення, формується правильне соціально-екологічне мислення студентів, відповідно до якого модель розвитку життя сучасного суспільства має відповідати реальним обмеженням можливостям довкілля, припинення насильницького відношення до природи, забезпечення пріоритетного розвитку людини в гармонії з навколишнім середовищем, відтворення екологічного балансу на планеті.

Науково-педагогічний колектив кафедри екології та сталого розвитку імені професора Ю.В. Пилипенка факультету рибного господарства та природокористування ХДАУ успішно працює в області випуску науково-методичних розробок, монографій, посібників. Студентство бере активну участь у конференціях, семінарах, дебатах, конкурсах наукових робіт тощо. Науково-педагогічні працівники разом зі студентами займаються дослідженнями проблем життя та розвитку місцевих громад, проводять дослідження регіональних особливостей сталого розвитку, надають допомогу щодо використання сучасних соціальних комунікацій, інноваційних технологій сталого місцевого розвитку. Сприяння поширенню концепції та досвіду участі громад у місцевому сталому розвитку відбувається через різні наукові заходи, допомогу в підвищенні кваліфікації шкільних вчителів та розвитку учнівської молоді, екологічну освіту.

Екологічне навчання як вид диференційованого навчання передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів, створення умов для навчання дітей відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується завдяки змінам у цілях, змісті та структурі організації навчання. Екологічна освіта спрямована на формування єдиної життєвої, світоглядної, наукової, культурної та професійної компетентності учнів, що забезпечить їх подальше самовдосконалення та самореалізацію.

Масові форми роботи фахівців кафедри забезпечують вчасне інформування освітян області про перспективи екологічної освіти, спонукають їх до творчої діяльності. Але ці окремі заходи набуватимуть більшої ефективності, якщо будуть підпорядковані загальній регіональній стратегії екологічного навчання, яка як стратегія локальних змін (на рівні навчального закладу) буде гнучку систему екологічної освіти за принципом мобільності та стратегію

системних змін на рівні освітніх округів міст, районів, сутнісний зміст якої полягає в реалізації інноваційних ідей екологічного навчання шляхом комплексного вирішення науково-методичних, кадрових, фінансових проблем.

Головними чинниками стратегії мають стати:

- формування розуміння необхідності реалізації концепції «зеленої» економіки в контексті збалансованого розвитку, що сприятиме подоланню бідності, створенню додаткових робочих місць, соціальному розвитку і поліпшенню стану довкілля;

- формування розуміння у суспільства єдиного шляху розвитку країни в напрямі екологізації економіки через впровадження енергозберігаючих, мало-відходних, екологічно чистих технологій, глибокої переробки сировини і відходів як найважливіший напрям розв'язання екологічних проблем;

- створення національних організаційних механізмів та інституційної інфраструктури на базі провідних вищих навчальних закладів, громадських об'єднань, інформаційно-просвітницьких центрів;

- створення інформаційної бази методів педагогічної практики, проектної та дослідницької діяльності, електронних підручників, а також спеціалізованих порталів з екологічної освіти та освіти для сталого розвитку;

- розроблення навчальних програм, підручників і навчальних посібників, методичного забезпечення з екологічної освіти та освіти для сталого розвитку;

- розвиток наукових досліджень із питань екологічної освіти та освіти для сталого розвитку, в тому числі шляхом формування та затвердження відповідної програми фундаментальних і прикладних досліджень із залученням установ НАН України, Академії педагогічних наук, науково-дослідних та освітніх закладів, вчителів і громадськості;

- сприяння виданню еколого-освітніх матеріалів, підручників і посібників зі збалансованого (сталого) розвитку, підтримка видавничої програми для видання праць вітчизняних і зарубіжних вчених, державних і громадських діячів із питань екологічної політики і сталого розвитку;

- запровадження на національних каналах радіо і телебачення регулярних еколого-освітніх програм;

- задоволення потреб учнів та їх батьків на освітні послуги;

- відповідна фахова підготовка педагогічних кадрів.

Екологічна освіта – це організація диференційованого навчання, що передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів природничого циклу (біологія, географія, фізика, математика, хімія, системний аналіз, економіка, програмування, інформаційні технології тощо). Навчальний предмет «Екологія» вміщує понад 100 наукових дисциплін, що утворюють сучасну екологічну науку. Отже, вирішити проблему розвитку шкільної екології, її оновлення, наближення до осіб-

них інтересів учнів і покликана екологічна освіта. Відповідно до Концепції екологічного навчання [9], екологія має бути базовим загально-навчальним предметом – обов'язковим для вивчення всіма учнями в усіх профілях старшої школи.

Нині перед екологією як шкільним предметом постає проблема: як вирішити протиріччя, що виникає між уявою учнів про екологію як предмет, перш за все, цікавий, що буде знайомити їх із різноманітністю природи Землі, її загадками, та реальним шкільним предметом, де вивчаються складні біологічні, фізичні, географічні, хімічні закономірності, системний аналіз, велика кількість спеціалізованої номенклатури, термінів, понять тощо. Вирішити цю проблему допоможе запровадження у загальноосвітніх навчальних закладах профільного навчання. Це дасть змогу розширити межі екології як предмета і допоможе розкрити учням ті сторони екологічної науки, які їх найбільше цікавлять і які, як повітря, знадобляться в подальшому житті.

Таким чином, управління освіти і науки Херсонської області разом із вищими закладами освіти зробили певний внесок на шляху впровадження екологічного навчання. Протягом останнього десятиліття в освітньому просторі Херсонської області, як і в країні загалом, почали працювати ліцеї, гімназії, коледжі, в яких профільність [10] утілюється на практиці. Прикладом співпраці партнерів, зацікавлених в екологічній освіті, зі школами міста та області є досвід викладачів кафедри екології та сталого розвитку імені професора Ю.В. Пилипенка Херсонського державного аграрного університету з фахівцями Херсонської академії неперервної освіти. Протягом останніх семи років спеціалісти екологічного відділення розширюють географію контактів із соціальними партнерами, зацікавленими в якості екологічної освіти:

- беруть активну участь в організації та проведенні обласних учнівських олімпіад з екології, біології, географії;

- розробляють авторські програми факультативів екологічного напрямку («Метеорологічні аспекти взаємодії людського суспільства та природи», «Основи соціоекології» та ін.);

- проводять навчальні семінари для шкільних вчителів («Екологічна оцінка водних ресурсів», «Гідроекологічне дослідження водних об'єктів», «Шляхи вирішення еколого-економічних проблем» тощо);

- активно співпрацюють при підготовці конкурсних робіт секцій «Екологія», «Охорона та раціональне природокористування», «Біологія», «Лісове та садово-паркове господарство» Малої академії наук;

- розробляють для шкільних вчителів методичні рекомендації щодо організації навчального процесу в напрямі екологічної освіти;

- здійснюють підготовку педагогічних і керівних кадрів, керівників гуртків до роботи у профільних класах і гуртах;

– беруть активну участь у науково-практичних конференціях, семінарах із проблем екологічної освіти.

Головні висновки. В сучасних умовах, коли проблеми взаємодії людини і природи набувають значення загальнонаціональних пріоритетів, сформувався й отримала своє конституційне закріплення порівняно нова функція держави – екологічна, спрямована на гармонізацію відносин суспільства і природи, забезпечення оптимального врахування економічних та екологічних інтересів суспільства, за безумовної першості екологічних.

Під час запровадження екологічного навчання важливо пам'ятати, що його основне завдання – не лише поглибити знання учнів і студентів, а й сформувати у молодого покоління правильне екологічне мислення, новий погляд на все, що відбувається

навколо, навчити аналізувати глобальні і регіональні проблеми сучасного світу. Час підкреслює важливість формування екологічної свідомості, нової системи цінностей, екологічної культури, розвитку екологічної освіти, яка стає основним засобом гармонізації взаємодії людини і природи.

Системна робота українських ЗВО з Програмами розвитку ООН, регіональними управліннями освіти і науки, закладами МАН, загальноосвітніми навчальними закладами має і далі сприяти встановленню принципів сталого розвитку в нашій державі, децентралізації та спільному самоврядуванню шляхом навчання майбутнього покоління підходу щодо сталого місцевого розвитку за участі громад задля подолання бідності, ефективному державному управлінню та верховенству права.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
3. Проект концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 роки. URL: <http://www.prof.univ.kiev.ua/prof/home>.
4. Овчарук О.В. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації до освітньої політики. К.: К.І.С., 2003. 296 с.
5. Хуторський А.В. Ключові компоненти і освітні стандарти. URL: <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
6. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців в системі вищої освіти / В.В. Ягупов, В.І. Свистун. Наукові записки НаУКМА. 2007. Т. 71. С. 3–8. (Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота»).
7. Заболоцька О.С. Реалізація компетентнісного підходу у вітчизняній освіті. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2009. С. 58–63.
8. Стандарт вищої освіти (Проект) спеціальності 101 – Екологія, галузь знань 10 – Природничі науки, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti>.
9. Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. 1995. № 14. С. 4–5.
10. Концепція профільного навчання в старшій школі. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2003. № 24. С. 3–15.